

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Klaudii Dąbrowskiej
pt. „Wewnętrzna hierarchia norm w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia
1997 r. i jej znaczenie prawne”
(Warszawa 2024, ss. 191)

1. Wymogi prawne

Pismem z dnia 19 lipca 2024 r. zostałem powiadomiony, że zgodnie z uchwałą nr 10/IX/2019 Rady Naukowej Instytutu Nauk o Państwie i Prawie z dnia 17 września 2019 r. zostałem wyznaczony na recenzenta w przewodzie doktorskim Pani mgr Klaudii Dąbrowskiej; temat rozprawy – „Wewnętrzna hierarchia norm w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. i jej znaczenie prawne”; promotor rozprawy – Prof. dr hab. Janusz Trzcziński.

Obowiązkiem recenzenta jest dokonanie oceny rozprawy doktorskiej pod kątem spełnienia odpowiednich wymogów ustawowych. Zgodnie z przepisami rozprawa doktorska prezentować ma ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a przedmiotem rozprawy doktorskiej ma być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

2. Przedmiot recenzji

Przedmiotem niniejszej recenzji jest rozprawa doktorska Pani mgr Klaudii Dąbrowskiej pt. „Wewnętrzna hierarchia norm w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. i jej znaczenie prawne” przygotowana pod opieką naukową Prof. dra hab. Janusza Trzczińskiego. Rozprawa mieści się w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Przedstawiając już w tym miejscu – wstępnie – swoje stanowisko jako oceniającego wspomnianą rozprawę doktorską mogę stwierdzić, że rozprawa Pani mgr Klaudii Dąbrowskiej spełnia wymogi ustawowe, jest bowiem oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego oraz wykazuje tak ogólną wiedzę Kandydatki w uprawianej dyscyplinie naukowej (tu – w zakresie prawa konstytucyjnego), jak i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Merytoryczny i formalny wymiar tejże rozprawy pozwala na jej ocenę jako bardzo dobrej pracy naukowej. Jest więc zasadne – na tym etapie postępowania – przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

3. Temat rozprawy (problem badawczy)

Temat ocenianej rozprawy doktorskiej, rozumiany jako problem badawczy, z całą pewnością zasługuje na aprobatę. Analizowana problematyka ma istotny ciężar gatunkowy, znaczenie zarówno teoretyczne, jak i praktyczne. Chodzi wszak – ujmując w skrócie – o materię *stricte* konstytucyjną, o akt normatywny o podstawowym znaczeniu dla ustroju państwa, o wymiar wewnętrznych relacji między normami o zasadniczej mocy prawnej. Wieloaspektowo temat skupia w sobie wątki systematyki aktu, procedur jego zmian, wkracza w materie ograniczania praw i wolności obywatela, zawiera w sobie wątki kontrowersyjne w debacie naukowej i orzecznictwie (np. wątki norm niezmiennych, kontroli konstytucyjności ustaw o zmianie Konstytucji). Uzasadnienie dla podjęcia tematu jako rozprawy doktorskiej jest więc wieloaspektowe, a przesłanki i argumentacja w tym zakresie czytelne i zasadne.

Doktorantka w pełni dostrzega splot przesłanek, luki w przepisach, pewną fragmentaryczność wcześniejszych analiz materii. Dostrzega też, że analizowana materia nie stanowiła dotychczas przedmiotu tak kompleksowego opracowania, przy jednocześnie dużym upływie czasu od pierwszych prób, głównie prawnoporównawczych, podejmowania dyskusji w omawianym zakresie.

Samo sformułowanie tematu jest jasne, poprawne i precyzyjne.

4. Cel naukowy rozprawy

Podstawowy cel badawczy rozprawy Doktorantka określa jako odpowiedź na pytanie, czy i w jakim kształcie koncepcja wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych znajduje zastosowanie w odniesieniu do Konstytucji RP. Tezą stojącą u podstaw takich badań jest uznanie, że postanowienia Konstytucji RP są wewnętrznie zróżnicowane, co pozwala na wyodrębnienie określonej hierarchii jej przepisów. Zdaniem Doktorantki, za zasadnością przyjęcia koncepcji wewnętrznego zróżnicowania norm Konstytucji RP przemawiają w szczególności: wyodrębnienie preambuły odwołującej się do określonych zasad i wartości

o szczególnym znaczeniu ustrojowym, koncepcja zasad ustroju ujęta w rozdziale I Konstytucji RP, zasada godności jednostki wraz z systemem praw i wolności, jak również poddanie utrudnionemu trybowi zmiany niektórych przepisów konstytucyjnych. Zdaniem Doktorantki, również sama systematyka Konstytucji RP bez wątpienia przemawia za przyjęciem, że opiera się ona o wewnętrzną hierarchię norm. Z tej perspektywy – zdaniem Doktorantki – podstawowy efekt założonych badań wyrażałby się w stworzeniu modelu wewnętrznej hierarchii norm Konstytucji RP, który znajdowałby zastosowanie praktyczne, pozwalając m.in. na rozstrzygnięcie poziomych konfliktów pomiędzy normami konstytucyjnymi, jakie występują w procesie oceny konstytucyjności prawa. Jako nie mniej istotne Doktorantka traktuje zagadnienie, czy – mimo braku wyraźnego zapisania tej zasady – niektóre zasady konstytucyjne mogłyby zostać uznane za niezmiennialne, co najmniej w ramach obecnego porządku konstytucyjnego.

5. Założenia metodologiczne i charakter rozprawy

Rozprawa ma – co do zasady – charakter studium z zakresu polskiego prawa konstytucyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem teorii źródeł prawa. Uwzględnia zarówno elementy struktury systemu aktów normatywnych, jak i charakter wykładni i stosowania Konstytucji, tu zwłaszcza z uwzględnieniem praktyki orzeczniczej (głównie) Trybunału Konstytucyjnego związanej z koniecznością przyznania pierwszeństwa w jednej z wielu konkurujących ze sobą norm konstytucyjnych. Stąd jeden z podstawowych aspektów praktycznych założonego przez Doktorantkę projektu badawczego, to próba wypracowania wskazówek służących rozstrzygnięciu o pierwszeństwie norm konstytucyjnych w przypadku, gdy odwołanie się do poszczególnych z tych norm prowadziło do rozbieżnych rezultatów.

Od strony merytorycznej i logicznej w pełni zasadne jest „rozpisanie” głównego celu badań na cele szczegółowsze, mniejsze zakresowo. Technika taka jest zabiegiem w pełni uprawnionym w uprawianiu pracy badawczej. Należy przy tym podkreślić, że Doktorantka swych zadań nie rozumiała jako ukazania materii w drodze prostego tylko opisu, ale – słusznie – pojmowała je jako analizę (dyskurs merytoryczny z argumentacją) w rozumieniu naukowym. Podejście to odpowiada założeniom pracy badawczej i przywołanym wcześniej wymogom ustawowym. Dodajmy dla jasności, że Doktorantka postawione sobie cele badawcze w pełni satysfakcjonująco w rozprawie zrealizowała.

Sformułowane przez Doktorantkę założenia i cele badawcze, stanowiące podstawę przeprowadzonych badań, wymagały przyjęcia odpowiedniej metodologii. Doktorantka

w pracy zastosowała trzy podstawowe metody badawcze: metodę prawnodogmatyczną, metodę porównawczą i metodę historycznoporównawczą. Materia rozprawy w pełni to uzasadnia. Metoda dogmatycznoprawna posłużyła Doktorantce do interpretacji logiczno-językowej przepisów Konstytucji RP, ale też dorobku doktryny, materiału orzeczniczego. Metoda historycznoprawna legła u podstaw ustalenia intencji, jakimi kierował się sam ustrojodawca w trakcie prac nad przygotowaniem Konstytucji RP, biorąc to na tle sposobu kształtowania się wcześniej polskiego ustawodawstwa w tym zakresie. Metoda porównawcza była Doktorantce przydatna zwłaszcza ze względu na zagadnienie występowania norm niezmiennych oraz relatywnie niezmiennych w konstytucjach innych państw współczesnych, co rzutowało na analizy dotyczącej tej materii w polskim systemie konstytucyjnym. Zastosowana przez Doktorantkę metodologia jest właściwa dla nauk prawnych i nie budzi zastrzeżeń. Egzegeza materiału badawczego przeprowadzona została poprawnie. Poczynione analizy są interesujące, a wnioski uzasadnione.

6. Systematyka rozprawy

Cele badawcze rozprawy, przyjęte przez Doktorantkę zdeterminowały strukturę rozprawy – szczegółowy zakres materii oraz przyjęty układ treściowy pracy. W warstwie merytorycznej struktura pracy obejmuje Wstęp, pięć rozdziałów oraz Zakończenie. Wstęp i Zakończenie nie mają znaczenia li tylko strukturalnego, ale są spójne merytorycznie i funkcjonalnie powiązane. We Wstępie Doktorantka przedstawiła uzasadnienie wyboru tematu, cel badawczy, tezę, systematykę pracy i metody badawcze. Poziom tych – poniekąd zwyczajowych – uwag wstępnych nie budzi zastrzeżeń. Zakończenie służy uporządkowaniu wniosków podsumowujących oraz uwagom *de lege ferenda*.

Rozdział I rozprawy – to „Koncepcja wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych”. Rozdział II – to „Systematyka Konstytucji RP”. Rozdział III – to „Zróźnicowanie procedury zmiany Konstytucji RP”. Rozdział IV – to „Przepisy Konstytucji RP dotyczące ograniczenia wolności i praw jednostki w stanach nadzwyczajnych”. Rozdział V – to „Normy relatywnie niezmiennalne w Konstytucji RP”.

Systematykę rozprawy oceniam jako udaną, przemyślaną, przejrzystą i konsekwentną. Kolejność analizy i przedstawienia materii jest uzasadniona merytorycznie i metodologicznie. Doktorantka najpierw wprowadza w zagadnienia ogólne, stanowiące niejako tło dla rozdziałów kolejnych. Poszczególne rozdziały składają się na harmonijną całość, w tym co do ich

zakresów, kolejności i objętości. Wątki merytoryczne wewnątrz rozdziałów wyodrębnione są także poprawnie, w postaci odpowiednich podrozdziałów i – w razie potrzeby – dalszej strukturyzacji wewnętrznej w tzw. systemie dziesiętnym. Ujęcia strukturalne dobrze się tłumaczą merytorycznymi zakresami analizy materii. Jasny jest cel każdego z rozdziałów (podrozdziałów) z punktu widzenia całości rozprawy. Zastosowane podziały sprzyjają tu systematyzacji meritum materii. Można jednak zauważyć, że poszczególne rozdziały nie mają swych osobnych podsumowań, co jest rozwiązaniem niepożądanym, choć w praktyce – niestety – stosunkowo często przez młodych badaczy praktykowanym.

7. Struktura formalna i baza źródłowa rozprawy

Poza wymienionymi wyżej częściami merytorycznymi rozprawa *in fine* zawiera wykaz literatury, wykaz aktów prawnych, orzecznictwa, co łącznie obejmuje 17 stron. Wykaz literatury to około 140 pozycji. Wykaz aktów normatywnych to 47 pozycji. Wykaz orzecznictwa to 69 pozycji, głównie z dorobku Trybunału Konstytucyjnego. Przywołanie powyższych kategorii i liczb ma uzmysłwić, że zakres i dobór kategoryjny bazy źródłowej jest bogaty, w zupełności wystarczający, ma istotne dla rozprawy znaczenie, a przy tym nie budzi zastrzeżeń, bo nie chodzi tu o źródła w roli jedynie (zbędnych) ozdobników erudycyjnych.

Rozprawa napisana jest w sposób zwarty i syntetyczny, co uważam za plus. Język rozprawy jest jasny, zrozumiały, zasługujący na najwyższe pochwały. Przywoływanie źródeł w rozprawie nie budzi zastrzeżeń. Konstrukcja przypisów jest poprawna. Nie znajduję w rozprawie istotniejszych uchybień warsztatowych.

8. Strona merytoryczna rozprawy

Rozdział I („Koncepcja wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych”) – Doktorantka poświęca materiom wprowadzającym w problematykę hierarchii norm. Analizuje pojęcie hierarchii norm, wskazuje cele, których realizacji służy hierarchia źródeł prawa, podejmuje zagadnienie skutków wynikających z hierarchii norm, a także mechanizmów zapewniających przestrzeganie tej hierarchii. Służy to jako wprowadzenie do tematu hierarchii norm konstytucyjnych (pojęcie, metody hierarchizacji). Akcentuje znaczenie systematyki Konstytucji, zróżnicowania procedury jej zmiany, wyodrębnienia przepisów dotyczących

ograniczenia praw i wolności jednostki w stanach nadzwyczajnych, a także uznania niektórych zasad konstytucyjnych o szczególnym znaczeniu ustrojowym oraz realizacji i ochrony jednostki za niezmiennalne.

Rozdział II – to „Systematyka Konstytucji RP”. Doktorantka ukazuje jej szczególną rolę przy ustalaniu hierarchizacji norm konstytucyjnych oraz określeniu wzajemnych relacji między poszczególnymi postanowieniami w tym akcie. Dostrzega w tym świadome rozstrzygnięcie ustrojodawcy, wpływające na rangę poszczególnych rozdziałów i przepisów aktu, co ^{do} przyjętych preferencji. Przejawem są tu: wyodrębnienie preambuły odwołującej się do określonych zasad i wartości o szczególnym znaczeniu ustrojowym oraz koncepcja zasad ustroju w rozdz. I Konstytucji i wyodrębnienie (rozdz. II) zasady godności jednostki wraz z systemem praw i wolności. Doktorantka przyjmuje, że pozostałe przepisy Konstytucji muszą być interpretowane oraz stosowane tak, by jak najpełniej realizować postanowienia usytuowane na szczycie wewnętrznej hierarchii norm. Nie pominęła Doktorantka wewnętrznej struktury norm poszczególnych rozdziałów Konstytucji.

Rozdział III („Zróżnicowanie procedury zmiany Konstytucji RP”) – to najpierw analiza pojęcia zmiany Konstytucji, kolejno uwagi ogólne i uwagi szczegółowe o procedurach zmiany, analiza kwalifikowanej procedury zmiany ustawy o zmianie Konstytucji i znaczeniu zróżnicowania procedury zmiany. Doktorantka nie pomija tu zagadnienia uchwalenia nowej Konstytucji. Zróżnicowanie trybów zmiany Konstytucji postrzega Doktorantka jako świadectwo zamiaru zróżnicowania wagi poszczególnych norm konstytucyjnych. W tymże rozdziale Doktorantka szuka odpowiedzi na pytanie, czy i ewentualnie w jakim kształcie koncepcja wewnętrznej hierarchii rzutuje na uchwalenie nowej Konstytucji, co w analizach poprzedza analizą problemu – nierozstrzygniętego dotychczas – ustalenia drogi prawnej do jej uchwalenia w oparciu o aktualnie obowiązujący kształt przepisów Konstytucji.

Rozdział IV („Przepisy Konstytucji RP dotyczące ograniczenia praw i wolności jednostki w stanach nadzwyczajnych”) – to analizy o istocie i zakresie zakazu ograniczania (niektórych) praw i wolności we wskazanej sytuacji ustrojowej na tle innych, co prowadzi Doktorantkę do wniosku o znaczeniu tego rozróżnienia w kontekście koncepcji wewnętrznej hierarchii norm Konstytucji.

Rozdział V („Normy relatywnie niezmiennalne w Konstytucji RP”) – to uwagi o istocie norm relatywnie niezmiennalnych i sytuacji na gruncie Konstytucji RP, zwłaszcza co do godności człowieka (art. 30) i zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2). Doktorantka

analizuje tu zwłaszcza problematykę dopuszczalności kontroli konstytucyjności ustawy o zmianie Konstytucji RP przez Trybunał Konstytucyjny, po czym konkluduje o znaczeniu norm relatywnie niezmiennych w Konstytucji RP. Mimo braku w Konstytucji RP „wyraźnych” ograniczeń co do możliwości zmiany jej treści, to Doktorantka w swej analizie wskazuje na pewne granice dla takich zmian. Posługuje się tu koncepcją tzw. tożsamości konstytucji, czyli znaczeniem przepisów wyznaczających funkcje konstytucji, cele wspólnoty państwowej, sposób wykonywania władzy, kontynuację tradycji konstytucyjnej oraz gwarancji dla praw i wolności człowieka.

9. Ocena ogólna rozprawy

Ogólna ocena rozprawy pozwala na podkreślenie merytorycznych walorów i naukowej rzetelności pracy. Doktorantka trafnie uchwyciła istotne wątki analizowanej materii i umiejętnie ujęła je w harmonijną całość. Wywody Doktorantki są wyważone, uwagi poparte argumentacją. Wnioski są przekonujące. Doktorantka interesująco uwypukliła konstytucyjnoprawne aspekty analizowanej materii. Wyraźną wartością rozprawy są konkluzje zawarte w zakończeniu pracy. Poziom merytoryczny rozprawy nie zmusza mnie do kwestionowania jej istotnych ustaleń, co świadczy o fachowości analiz Doktorantki.

W każdym z rozdziałów Doktorantka położyła szczególny nacisk na przeprowadzenie oceny, w jakim stopniu przedstawione twierdzenia i okoliczności przemawiają na rzecz przyjętej koncepcji wewnętrznej hierarchii norm w Konstytucji RP.

Dla uwypuklenia istoty i zakresu przeprowadzonych przez Doktorantkę analiz warto wskazać, na jakie pytania szczegółowe udzieliła odpowiedzi: 1) czy koncepcja wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych znajduje zastosowanie w odniesieniu do Konstytucji RP?, 2) w jakim kształcie koncepcja ta znajduje zastosowanie w odniesieniu do Konstytucji RP?, 3) jaki jest cel zastosowania koncepcji w odniesieniu do Konstytucji RP?, 4) czy koncepcja jest przejawem świadomego rozstrzygnięcia polskiego ustrojodawcy?, 5) czy koncepcja będzie ewoluować? Jeśli tak, to w jakim kierunku?, 6) czy na podstawie zastosowanej na gruncie Konstytucji RP koncepcji można skonstruować generalną hierarchię norm konstytucyjnych ujętą w katalog, w którym określonym normom konstytucyjnym przypisane zostanie z góry określone, stałe miejsce?, 7) czy aktualny kształt koncepcji wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych, znajdującej zastosowanie w odniesieniu do Konstytucji RP, wymaga wprowadzenia jakichkolwiek zmian?

Rozważania Doktorantki w rozprawie z pewnością mają doniosłe znaczenie teoretyczne i praktyczne, szczególnie dla procesów stosowania i wykładni przepisów Konstytucji. Trafna jest przy tym konstatacja, z uwzględnieniem doktryny i orzecznictwa, że potencjał koncepcji wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych jest we wspomnianych procesach wykorzystany tylko częściowo. Trafne jest przy tym założenie Doktorantki, że dynamika zmian zachodzących w prawie, pojawiające się kryzysy konstytucyjne, rozwój organizacji międzynarodowych oraz ponadnarodowych i ich prawodawstwa może nieuchronnie spowodować konieczności szerszego zastosowania omówionych w rozprawie postaci wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych w polskiej przestrzeni prawnej.

W kontekście materii rozprawy miałbym prośbę do Doktorantki o wypowiedź w następującej kwestii. Doktorantka wyraźnie wyodrębnia cztery „konstrukcje nośne” koncepcji wewnętrznej hierarchii norm konstytucyjnych. Czy znaczenie każdej z nich jest jednakowe, czy można byłoby w ich obrębie mówić o dalszej hierarchizacji? Czy na przyszłość rysuje się jakaś dyferencjacja ich roli lub szczególna perspektywa rozwoju którejs z postaci?

10. Konkluzja recenzji

W nawiązaniu do sygnalizowanego już na wstępie stanowiska stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr Klaudii Dąbrowskiej pt. „Wewnętrzna hierarchia norm w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. i jej znaczenie prawne” odpowiada wymogom ustawowym. Może być przyjęta i dopuszczona do publicznej obrony.

Andrzej Szmyt

